

ABC - Alfabetets historia

Seppo Nurmi, 2012

Alfabetets utveckling och ursprung

De äldsta formerna av vår alfabet går mer än 5000 år tillbaka i tiden, och kommer egentligen från en bildskrift. I början ritade man alltså bilder av föremål, oftast av handelsvaror, för den förefaller som skriften från början utvecklades för handelns skull, för att kunna anteckna köpta och sålda varor. Det äldsta skiftet av detta slag är känt från forntida Sumer ca 3700 f.Kr. Hur den sumeriska skriften uppstod, det är rätt väl känt och dokumenterad från talrika fynd av lertavlor. Det är möjligt, dock inte fullt bevisat, att detta tidiga bildskrift sedan spred sig via handelsvägar både till Kina och till Egypten. I de senare länderna dyker en egen bildskrift upp något senare, där dock de tidigaste formerna visar en viss likhet med den sumeriska.

Man började alltså med att rita bilder av föremål. Mer abstrakta begrepp kunde man förstås inte rita utan de måste antydas. Ofta bildades ett slags rebus för ordets uttal. Detta förstärktes särskilt när skrivtecknen övertogs till andra språk, då det hände att man övertog tecknen som de uttalades i originalspråket, i stället av att byta uttal. På så sätt lösgjordes skrivtecknens uttal från föremålet de hade framställt, och blev fonetiska symboler för språkljud. Det utvecklades sedan till ett stavelseskrift, och till slut till ett alfabet. Avgörande för alfabetets utformning tycks vara semitiska språk, framför allt feniciska. Där har vokalerna en undanskymt roll, ordstammen bestäms av de konsonanter den innehåller. Detta återspeglas i skriften, man byggde ett alfabet av enbart konsonanter. Vokala tecken skapades senare i andra språk, främst i grekiskan, i huvudsak via tonade konsonanter.

Jag har nedan listat det moderna västerländska alfabetet som en sorts ABC-bok, varje bokstav med sina äldre förebilder. Jag har också tagit med som mer moderna former fraktur, moderna grekiska och kyrilliska bokstäver. Fraktur är en tysk variant från 1500-talet e.Kr., utvecklad från medeltida handskriftsstil. Det kyrilliska alfabetet skapades i Öst-Rom dvs. i Bysans av kyrkofader Kyrillos, och har det koptiska alfabetet som sin närmaste förebild. Av den anledningen har jag tagit med också den koptiska varianten. Dock inte alla tecken som finns, utan bara de som har intressant formlikhet med vår västerländska skrivtecken.

Jag har tagit med klassisk latinsk och en äldre romersk alfabet. Sedan klassisk grekisk samt en äldre grekisk variant, och också det etruskiska alfabetet, vilket anses vara den direkta föregångaren till det latinska alfabetet. Runskrift tecken har jag med också, för att runskrifterna (det har funnits ett antal olika) paralleller till det latinska alfabetet, och det kan ha förekommit inbördes påverkan. Det feniciska alfabetet har förstås jag också med, samt de av egyptiska hieroglyfer som man anser har använts av fenicierna för att forma sitt alfabet. ....~~ej med ännu mer som kuriositet har jag tagit äldre piktografiska tecken från Sumer, samt en något senare kilskrift variant. Man kan se vissa likheter med hieroglyferna.~~

OBS! Det som visas här är ingen släktlinje för bokstäverna! Det går inte att åstadkomma en sådan, alla folkslag har tagit intryck från många olika håll för sina skrivtecken. Här är bara samlade några intressanta tecken som har likheter och som visar ett slags utveckling. Det är mer för att ge en exempelbild på utvecklingen än att hävda att utvecklingen av ett tecken strikt hade följt just den framvisade linjen.

Om olika alfabet

Runtecken är ett europeisk alfabet som har använts en lång tid, minst sedan 400-talet e.Kr. Ursprunget är omdiskuterat, men det finns olika västeuropeiska varianter, och också österut har man funnit runteckenliknande alfabet. Det är tänkbart att runskriften kom österifrån och bygger den också på feniciska tecken, men kom att modifieras i väst parallellt med den romerska skriften. Dessa kan ha påverkat varandra, för även de för romarriket närboende kelterna har använt runtecken i viss utsträckning. Runtecknen som jag har här är inte precis de vikingatida svenska, utan jag har tagit med en del äldre bl.a anglo-frisiska tecken. Uttalet varierar och är ännu inte fullt klarlagt, så det går inte gå efter det, utan jag har mer utgått ur formen. Jag angett en ganska sen uttalsvariant, som överensstämmer säkert inte med äldre uttal.

Vårt moderna västerländska skrift kallas latinsk, och den är också nästan den samma som användes i antikens Rom. Romarna fick sina tecken från etruskerna och grekerna, men gjorde egna anpassningar. Antikens greker hade lite olika varianter i olika delar av landet, och som den äldre grekiska alfabetet har jag tagit den västliga varianten, som mest påverkade det etruskiska och latinska alfabetet. Däremot är det en jonisk variant som mer påminner det moderna grekiska alfabetet.

Feniciska tecken är det närmaste ursprunget till vår skrift, såväl som till hebreisk och arabisk skrift. Märk väl att feniciska, i likhet med andra semitiska språk, inte hade tecken för vokaler, utan bara för konsonanter. Den första bokstaven ” ’alph ” till exempel avser inte vokalen ”a” utan en aspiration, men det fanns ett antal olika sådana också, och det blev uppslag för olika vokaler till den grekiska skriften. En viss otydlighet kvarstod dock, och en del grekiska bokstäver betecknar därför både vokaler och konsonanter.

Fenicierna ”lånade” sina skrivtecken från Egypten, men i stället av ett helt ord, som hieroglyferna, använde de motsvarande ordets begynnelsebokstav som ett bokstavstecken. Tidigare förebilder fanns möjligen, man har skisserat en skrift som skulle funnits på Sinai, ett slags mellanting från det egyptiska mot den feniciska. Den sumeriska skriften är den äldsta kända skriften, den anses vara ca 5700 år gammal. Ungefär så gammal är således vår skrivna historia. Från det sumeriska piktografiska utvecklades också kilskriften, som det finns många olika varianter av.

Fenicierna skrev från höger till vänster. Egyptierna, särskilt i inskriptioner kunde skriva åt vilket håll som helst. Tidig grekisk skrift skrevs efter fenicisk modell från höger till vänster, men under klassisk tid mest från vänster till höger. Man kunde också skriva växelvis så att man bytte riktning efter varje rad, vilket kallades för ”boustrofedon”, ”oxvända”, dvs. som man plöjer en åker med en ox. Detta ledde till att av många bokstäver fanns både höger- och vänsterriktade typer. Etruskiska skrevs oftast från höger till vänster. Den tidigaste romerska skriften kunde gå från vänster till höger eller tvärtom, men under klassisk tid blev vänster till höger regeln, vilket sedan vi också har ärvt.

Egyptiska hieroglyfer finns många fler än anges här, bara sådana är medtagna som man tror att fenicierna plockade till sitt alfabet, vilket är det äldsta (kända) bokstavsalfabetet. Det har varit kontroversiellt ifall hieroglyferna verkligen härstammar från Sumer, men det verkar ändå rätt rimligt, med tanke på de många likheterna med egyptiska hieroglyfer och de tidiga piktografiska skriften i Sumer. Tidsaspekten stämmer också, för hieroglyferna börjar användas ca 500 år efter att skriften uppfanns i Sumer runt 4700 f.Kr.

Alfabetets bokstäver

Jag utgår från vårt moderna västerländska bokstäver, men har tagit friheten att ordna alfabetet som antikens greker gjorde. Det är den ursprungliga ”alfabetiska” ordningen, och det är logiskt att följa den.

Det som presenteras här är förstås bara en förenkling, det har funnits mängder av mellansteg i tecknens utveckling. Alla detaljerna är heller inte vetenskapligt klarlagda, så ursprunget som jag anger är ett slags bästa gissning. Det går inte att vara alldeles säker på någonting, t.ex. anger olika källor olika feniciska uttal för bokstävernas namn. Jag har valt det som jag ansåg passa bäst för mitt ändamål, och det är att det ska vara någorlunda intressant. Med förbehållet att det kan vara alldeles fel också.

Modern västern A a	Fraktur Œ œ	Grekisk Α α ”alfa”	Kyrillisk А а ”a”
Klassisk latin A	Runskrift ᚦ ᚦ ”æ”, ”a”	Klassisk grekisk Α	Koptisk Ⲁ ”alfa”
Äldre romerska A Λ	Etruskisk 𐌀	Äldre grekisk Α	Fenicisk 𐤀 ”alph”
Egyptisk Ⲁ			

Äldre namnformen är ”alph” eller ”aleph”, ett semitisk ord som betyder ”tjur”. I äldre form skrevs den ofta med spetsen, nosen, neråt, och är en bild på huvudet av ett hornbeprydd tjur. Grekerna vände den egentligen med hornen neråt, och andra har sedan tagit efter.

Modern västern B b	Fraktur Œ b	Grekisk Β β ”beta”	Kyrillisk Б б ”be”, В в ”ve”
Klassisk latin B	Runskrift ᚷ ”b”	Klassisk grekisk Β	Koptisk Ⲃ ”vita”
Äldre romerska B B	Etruskisk 𐌁 ¹⁾	Äldre grekisk β	Fenicisk 𐤁 ”beth”
Egyptisk Ⲃ			

Det feniciska namnet ”beth” betyder ett hus. Tecknet var från början en stiliserad bild av ett enkelt hus.

¹⁾ I etruskiska försvinner den senare och ersätts med P

Modern västern C c G g	Fraktur Œ œ Œ œ	Grekisk Γ γ "gamma"	Kyrillisk Г г "ghe"
Klassisk latin C G	Runskrift < "k"	Klassisk grekisk Γ	Koptisk Ⲓ "gamma"
Äldre romerska Ⓒ	Etruskisk Ⓒ	Äldre grekisk ↑	Fenicisk 𐤄 "gimel"
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska "gimel" betyder ursprungligen ett kastvapen, ett slags bumerang. Man har använt dem överallt, inte bara i Australien varifrån ordet "bumerang" kommer. De äldsta bumerangerna har faktiskt hittats i Europa och är ca 20000 år gamla. Det motsvarande egyptiska hieroglyftecknet avser ett kastvapen som ofta användes för att jaga fågel med.

En del källor anger att tecknet avser en kamel, en tolkning som gjorts via hebreiskan. Tecknet kan ha använts också för att beteckna en kamel, eftersom uttalet i hebreiskan kan låta liknande, men det är inte den ursprungliga betydelsen.

Romarna och etruskerna lånade en rundad form av grekisk gamma, vilken redan hos grekerna används ibland för uttalet liknande för K (kappa). I början användes C i Rom både för hård och mjukt uttal. Det latinska uttalet ändrades med tiden så att C kom alltid att beteckna en hård konsonant, som regel i början av ordet. I andra lägen började man sätta dit en extra sväng för att markera ett mjukt uttal, G.

Modern västern D d	Fraktur Œ œ	Grekisk Δ δ "delta"	Kyrillisk Д д "de"
Klassisk latin D	Runskrift 𐌆 "d"	Klassisk grekisk Δ	Koptisk Ⲁ "delta"
Äldre romerska D D O	Etruskisk Δ ²⁾	Äldre grekisk Δ	Fenicisk 𐤃 "daleth"
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska "daleth" betyder en dörr. Den trekantiga formen antyder en tältöppning snarare än en bastant trädörr. En annan tolkning skulle vara en fisk, som den egyptiska formen anger. Sammanhanget här är oklart ...?

²⁾ I etruskiskan försvinner den senare och ersätts med T

Modern västern E e	Fraktur Œ œ	Grekisk Ε ε "epsilon"	Kyrillisk Э э "e", Е е "ie"
Klassisk latin E	Runskrift M "e"	Klassisk grekisk Ε	Koptisk Ϝ "epsilon"
Äldre romerska E Ɔ	Etruskisk Ϝ	Äldre grekisk Ϝ	Fenicisk 𐤅 "he"
Egyptisk 			

Det feniciska "he" betyder ett fönster (?), formen liknar en fönsterlucka kanske. Enligt den egyptiska formen här dock en man som ber ... oklart om den alls hänger ihop med de andra?

Modern västern Z z	Fraktur Ẑ ẑ	Grekisk Ζ ζ "zeta"	Kyrillisk З з "ze"
Klassisk latin Z	Runskrift J "cp"	Klassisk grekisk Ζ	Koptisk Ϝ "zita"
Äldre romerska (saknas)	Etruskisk I	Äldre grekisk I	Fenicisk 𐤆 "zayin"
Egyptisk 			

Det feniciska "zayin" betyder ett vapen (av något okänt slag ?).

Modern västern H h	Fraktur ſc h	Grekisk Η η "eta"	Kyrilliska И и , Ы ѣ "i"
Klassisk latin H	Runskrift N "h"	Klassisk grekisk Η	Koptisk Ϟ "ita"
Äldre romersk 𐌧	Etruskisk 𐌧	Äldre grekisk 𐌧 "heta"	Fenicisk 𐤄 "heth"
Egyptisk 			

Det feniciska "heth" betyder staket, vilket också väl stämmer med formen av det egyptiska tecknet.

Modern västern (saknas)	Fraktur (saknas)	Grekisk Θ θ ϑ ”theta” ³⁾	Kyrillisk
Klassisk latin C (siffra 100)	Runskrift ᚢ ”þ”, ”th”	Klassisk grekisk θ	Koptisk ϯ ”tita”
Äldre romerska O (siffra 100)	Etruskisk ⊗	Äldre grekisk ⊗	Fenicisk ⊗ ”teth”
Egyptisk Ⲕ			

Det feniciska ”teth” betyder hjul. Hos romarna infördes den i den äldre grekiska/etruskiska formen men tappade krysset i mitten. Den övergavs som en bokstav men blev kvar som talet 100. Den omformades med tiden så att den kom att likna bokstaven C, och till slut började man använda bokstaven i stället.

³⁾ Det finns två vanliga sätt att skriva minuskelformen av grekisk theta: θ, ϑ.

Modern västern I i J j	Fraktur Œ œ	Grekisk Ι ι ”iota”, ”jota”	Kyrillisk Ј ј ”je”
Klassisk latin I	Runskrift ᚦ ᚧ ”i j i”	Klassisk grekisk ι	Koptisk ϰ ”iota”
Äldre romerska I	Etruskisk I	Äldre grekisk ι	Fenicisk 𐤇 ”jod”
Egyptisk Ⲕ			

Det feniciska ”jod” betyder arm. Den reducerades av grekerna till en vertikal streck, vilket gör att den tar rätt obetydligt med plats i skrift (talesättet ”inte ett jota”).

I äldre och klassisk latin fanns bara I, bokstaven J är en sentida variant.

Modern västern K k	Fraktur 𝔖 𝔥	Grekisk Κ κ ”kappa”	Kyrillisk К к ”ka”
Klassisk latin K	Runskrift ᚥ ᚦ ”k”	Klassisk grekisk Κ	Koptisk ϫ ”kappa”
Äldre romerska K X	Etruskisk 𐌕	Äldre grekisk κ	Fenicisk 𐤌 ”kaph”
Egyptisk Ⲕ			

Det feniciska ”kaph” betyder handflata. Den raka delen i bokstaven K formas således av tummen och lillfingret medan de andra fingrarna har reducerats till två streck.

Modern västern L l	Fraktur ℒ ℓ	Grekisk Λ λ "lambda"	Kyrillisk Л л "el"
Klassisk latin L	Runskrift 𐌊 "l"	Klassisk grekisk Λ	Koptisk Ⲙ "laula"
Äldre romerska L J	Etruskisk 𐌒	Äldre grekisk λ	Fenicisk 𐤌 "lamed"
Egyptisk 𐦗			

Det feniciska "lamed" betyder "pådrivare" (en sorts käpp eller piska hos åsne- och muldrivare t.ex?).

Modern västern M m	Fraktur ℞ ℣	Grekisk Μ μ "my"	Kyrillisk М м "em"
Klassisk latin M M	Runskrift 𐌛 "m"	Klassisk grekisk Μ	Koptisk Ⲙ "mi"
Äldre romerska M M M	Etruskisk 𐌛	Äldre grekisk μ	Fenicisk 𐤍 "mem"
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska "mem" betyder vatten, tydligast vågform kan ses hos det egyptiska tecknet.

Modern västern N n	Fraktur ℞ n	Grekisk Ν ν "ny"	Kyrillisk Н н "en"
Klassisk latin N	Runskrift 𐌆 "n"	Klassisk grekisk Ν	Koptisk Ⲛ "ni"
Äldre romerska N M M	Etruskisk 𐌆	Äldre grekisk ν	Fenicisk 𐤍 "nun"
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska "nun" betyder orm, tydligast är formen hos det egyptiska tecknet.

Modern västern (saknas)	Fraktur (saknas)	Grekisk Ξ ξ ”xi”	Kyrillisk ?
Klassisk latin (saknas)	Runskrift 𐌶 ”kk”	Klassisk grekisk Ξ	Koptisk Ⲭ ”xi”
Äldre romerska (saknas)	Etruskisk (saknas)	Äldre grekisk Ξ	Fenicisk 𐤑 ”samekh”
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska ”samekh” betyder fisk, formen liknar fiskben.

Runtecknet kan i stället vara en variant av det grekiska ”khi” längre ner.

Modern västern O o	Fraktur Ŏ ŏ	Grekisk Ο ο ”omikron” Ω ω ”omega”	Kyrillisk О о ”o”
Klassisk latin O	Runskrift 𐌶 ”ng” 𐌷 ”o”	Klassisk grekisk Ο ”omikron” Ω ”omega”	Koptisk Ⲫ ”omikron” Ⲭ ”omega”
Äldre romerska O	Etruskisk (saknas)	Äldre grekisk Ο	Fenicisk 𐤀 ”ayin”
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska ”ayin” betyder öga. Det var inte en vokal utan ett slags aspiration, vilket dock togs som en vokal till det grekiska alfabetet.

I latinet såväl som i grekiska uttalas bokstaven o som det svenska å. Ordet ”omikron” betyder ”litet o”, dvs. ska uttalas kort.

Etruskerna ersatte den med v (som uttalades som svensk o eller mera som engelsk w).

Den grekiska ”omega” avser lång å, och en möjlig förklaring till formen är två o:n skrivna ihop för den lilla bokstaven, och O med streck under för den stora bokstaven. Omega var placerad som den sista bokstaven i det klassiska grekiska alfabetet (därav talesättet ”från A till O”, dvs. från början till slutet).

Modern västern P p	Fraktur Ꝣ ꝣ	Grekisk Π π ”pi”	Kyrillisk П п ”pe”
Klassisk latin P	Runskrift 𐌱 𐌲 ”p”	Klassisk grekisk π	Koptisk Ⲡ ”pi”
Äldre romerska P 1P	Etruskisk 𐌒	Äldre grekisk ϖ	Fenicisk 𐤑 ”pe”
Egyptisk 𐦥			

Det feniciska ”pe” betyder mun, men det är oklart om detta är ursprunget till den grekiska bokstaven, det kan snarare vara ett hörn, som i det egyptiska tecknet.

Modern västern Q q	Fraktur Ꝟ ꝟ	Grekisk (saknas)	Kyrillisk ...?
Klassisk latin Q	Runskrift ...?	Klassisk grekisk (saknas)	Koptisk (saknas)
Äldre romerska Q Q Q	Etruskisk 𐌒	Äldre grekisk ϖ ”qoppa”	Fenicisk 𐤒 ”qoph”
Egyptisk 𐦥			

Det feniciska ”qoph” betyder nålsöga, eller kanske knut ? .

Bokstaven försvann ur grekiskan men bevarades hos etruskerna, och den kom så med i det latinska alfabetet.

Modern västern R r	Fraktur Ꝛ ꝛ	Grekisk Ρ ρ ”ro”	Kyrillisk Р р ”er”
Klassisk latin R	Runskrift 𐌹 ”r”	Klassisk grekisk ρ	Koptisk Ⲣ ”ro”
Äldre romerska R R R	Etruskisk 𐌺	Äldre grekisk ϱ	Fenicisk 𐤓 ”reš”
Egyptisk 𐦥			

Det feniciska ”reš” betyder huvud. Romarna tillsatte ett extra ”ben” till bokstaven, uppenbart för att det inte skulle förväxlas med P.

Märk väl att runskriften har liknande form för den bokstaven. Det är inte klarlagt vilken som har påverkat vilken, för de har existerat parallellt, den äldsta runskriften uppstod bara en liten bit norrut från det romerska riket.

Det egyptiska tecknet är åter tydligast i sin form (och är kanske också förebild till Fantomen-figuren?)

Modern västern S s	Fraktur Œ œ	Grekisk Σ σ "sigma"	Kyrillisk S s "dze", C c "es"
Klassisk latin S	Runskrift 𐌱 𐌲 "s"	Klassisk grekisk Σ "sigma"	Koptisk Ϣ "sima"
Äldre romerska SS	Etruskiska 𐌱𐌱	Äldre grekisk Σ "sigma" Μ "san"	Fenicisk 𐤱 "sin" 𐤳 "sade"
Egyptiska 𐦏 "ah" 𐦏𐦏 "sade"			

Det feniciska "sin" betyder tand, och "sade" (långa vokaler) betyder papyrusplanta. Det egyptiska tecknet "ah" kan också avse en pilbåge ???.

Det är troligt att dessa två tecken har smält samman till den senare grekiska "sigma", medan en äldre form av grekiska "sigma" via äldre etruskisk form blev latinsk S.

Modern västern T t	Fraktur Ŧ ŧ	Grekisk Τ τ "tau"	Kyrillisk Т т "te"
Klassisk latin T	Runskrift 𐌹 "t"	Klassisk grekisk Τ	Koptisk Ϣ "tau"
Äldre romerska T	Etruskisk 𐌹	Äldre grekisk Χ	Fenicisk 𐤏 "taw"
Egyptisk 𐦏			

Det feniciska "taw" betyder "märke", kryss och kors. Egyptisk betydelse: kryss???

Bokstaven T har en märklig bakgrund som leder till ett stycke religionshistoria.

T var också korstecknet som symboliserade frälsaren Tammuz i forna Babylon. Det var alltså en kors utan övre del, som liknar bokstaven T, eller den grekiska bokstaven tau, och därför kallas också för tau-korset.

Ett vanligt form av korstecknet i Mesopotamien var solkorset, ibland framställd som ett sol-hjul, tänkt som ett hjul i vagnen som solguden åkte med i sin färd över himlavalvet. Solkorsets form härstammar förmodligen från ett typiskt halo-fenomen som förr ansågs vara ett järtecken.

Bilden till vänster är en detalj ur en babylonisk relief, som visar sol-guden Shamash bärande ett typiskt solkors.

Liknar bokstaven t gör också det egyptiska korstecknet "ankh" (andra bilden till vänster), som är en symbol för livet, egentligen gudarnas makt att mäta och bestämma livets längd. Det föreställer ursprungligen ett geometriskt mätinstrument, ett mätrep bundet ihop på ett typiskt sätt. Egyptisk historia är lång, och tecknet stiliserades kraftigt och fick senare en rad olika former och betydelser.

Hos sumererna hölls mätrepet i handen på ett annat sätt (bilden till höger är en detalj av en relief föreställande fruktbarhetsgudinnan), vilket förklarar varför deras symbol för livet såg annorlunda ut. Den liknar den grekiska bokstaven "omega", också den en symbol för livets slut.

Modern västern U u Y y V v W w F f	Fraktur U u Y y V v W w F f	Grekisk Υ υ "ypsilon"	Kyrillisk У у "u"
Klassisk latin V F	Runskrift ᚱ "u", "y" ᚦ "f"	Klassisk grekisk Υ	Koptisk ϣ "ypsilon"
Äldre romerska V 8 1 B	Etruskisk V 𐌆	Äldre grekisk Υ "ypsilon" Ϝ "digamma"	Fenicisk 𐤆 "waw"
Egyptisk 𓆎			

Ursprung: Det feniciska "waw" betyder krok (eller kanske klyka ?), men såsom den egyptiska kanske också en stav eller klubba. Möjligen en krok eller klubba som användes av herdar, för att fånga får eller kämpa mot vilddjur. Det feniciska tecknet har gett upphov till ett antal bokstäver. Som regel till något slags mjukare läpp ljud, nämligen F V W U Y. För dessa använde klassisk latin bara bokstäverna F och V. Bokstaven Y kom att användas senare i låneord.

Det grekiska uttalet av "ypsilon" var närmast som svensk "u". I latin uttalas U som svensk "o". Romarna gjorde ingen skillnad i skrift med konsonanten V och dito vokalen, uttalet var underförstått i ordalydelsen, men i äldre latin var det vokala uttalet av v närmast som engelskans w. Den vokala "rundade" varianten U började användas först under medeltiden.

Mot slutet av medeltiden hade det tyska uttalet av konsonanten V i de flesta orden blivit "f". I ord där uttalet fortfarande skulle vara "v" betecknade man det genom att fördubbla bokstaven. Man skrev alltså i början VV men drog sedan ihop det till W. I engelskan togs bokstaven W upp senare för att markera vissa läpp ljud.

Den grekiska ”fi” Φ stämmer visserligen uttalsmässigt med det latinska F , men formen av F kommer i själva verket från den äldre grekiska bokstaven ”digamma”, som senare föll bort från det grekiska alfabetet. Bokstaven bevarades hos etruskerna, och kom den vägen in i det latinska alfabetet.

Modern västern	Fraktur	Grekisk Φ φ ϕ ”fi”	Kyrillisk Ф ф ”ef”
Klassisk latin C I O ∞ M (1000) I O Ð D (siffran 500)	Runskrift ϕ ”j”	Klassisk grekisk ϕ	Koptisk ϕ ”fi”
Äldre romerska ϕ ”ks”	Etruskisk	Äldre grekisk ϕ ϕ	Fenicisk
Egyptisk			

Ursprung:

Till äldre latin lånad från grekiskan, vilket tyder på senare förändring av dess latinska uttal, och så småningom har den blivit onödigt och försvunnit som en bokstav. Den blev dock kvar för att beteckna talet 1000, och förändrades med tiden att allt mer likna bokstaven M. Den ena halvan av den användes för att beteckna halva talet, 500, vilken med tiden utvecklades till att likna bokstaven D.

Modern västern X x	Fraktur X x	Grekisk X χ ”khi”	Kyrillisk X x ”ha”
Klassisk latin X	Runskrift X X ”g”	Klassisk grekisk X	Koptisk X ”khi”
Äldre romerska X (siffran 10)	Etruskisk X ”ksi”	Äldre grekisk X	Fenicisk
Egyptisk			

Ursprung: ??? mer forskning krävs ...

Till klassisk latin lånades tecknet troligen från grekiskan, som lärda romare gärna studerade, troligen inte från etruskerna, eftersom den inte användes i äldre latin.

Etruskerna använde tecknet också för siffran 10. Det är möjligt att den romerska siffran X lånades från det etruskiska bruket. Halva den skulle då bli V och betecknade siffran 5. Enligt en annan teori anses romerska ettan vara ett finger I och femman en stiliserad hand V . Talet 10 skrevs först som ”två händer” V V , vilket senare sattes ihop till X . Hur romarna uppfattade detta berodde säkerligen på samhällsklassen och utbildningsnivån, dvs kunskaperna om gamla språk som etruskiska.

Modern västern	Fraktur	Grekisk Ψ ψ ”psi”	Kyrillisk Ж ж ”che”
Klassisk latin ⊥ L (siffra 50)	Runskrift Ʒ ”z”	Klassisk grekisk Ϻ	Koptisk ϣ ”psi”
Äldre romerska ↯ (siffra 50)	Etruskisk ϣ ”khi” ”cs”	Äldre grekisk Ϻ ϻ	Fenicisk
Egyptisk			

Ursprung: ??? mer forskning krävs ...

Romarna fick den av etruskerna, men använde den inte som bokstav, utan för att beteckna talet 50. Den kom med tiden allt mer att likna bokstaven L.

Mer om romerska siffror

Det moderna latinska talsystemet fram till 12: I II III IV V VI VII VIII IX X XI XII

Under romartiden var den höglatinska formen: I II III IIII V VI VII VIII VIII X XI XII

Under kejsartiden och senare användes dock ibland IX och något mer sällan IV. Även förekom dubbla subtraktiva tecken, t.ex IIX för siffran 8. Nedan ett exempel på skrift en officiella byggnadsverk, på restaurering av akvedukt, den första om Augustus 5 f.Kr och den andra om Titus 79 A.D:

IMP · CAESAR · DIVI · IVLI · F · AVGUSTUS · PONTIFEX · MAXIMUS · COS · XII
TRIBNIC · POTESTAT · XIX · IMP · XIII · RIVOS · AQVARUM · OMNIUM · REFECIT

IMP · TITVS · CAESAR · DIVI · F · VESPASIANUS · AVG · PONTIF · MAX
TRIBVNICIAE · POTEST · IX · IMP · XV · CENS · COS · VII · DESIG · IIX

Ovan har också redan nämnts de större siffertecknen: L = 50, C = 100, D = 500, och M = 1000. I en del gamla byggnader i Europa förekommer ännu också den äldre romerska formen CIO för talet 1000. Den fanns kvar länge för den var praktisk för att uttrycka större tal. Man låter ett extra ”varv” C:n runt betyda multiplikation med 10, vilket gör att CCIO betyder 10000, och halva den, IO betyder 5000, osv.

Siffertecknen identifierades inte från början med bokstäverna, men skillnaden i skrivsättet blev med tiden allt mindre. När man senare började regelrätt använda bokstäver som siffror drog man vanligtvis en rak linje ovanför talet för att undvika sammanblandning (inte både linje under och linje över som man gjorde på senare tider). Således skrev romarna på kejsartiden talet 237 som CCXXXVII .

Ännu större tal behövdes när rika romarnas egendomar i sertertiet började gå mot tiotals miljoner. Genom att rita streck på tre sidor av siffran multipliceras den med hundratusen. T.ex $\overline{\overline{X}}$ betyder en miljon.

Det fanns ett behov att anteckna mått, och de byggde under antiken mest på halvor och tolfedelar. Halv, ”semi” på latin, betecknades med S . En tolfedel betecknades med ett vågrätt streck – , och två tolfedelar med dubbla vågräta streck = . Tre tolfedelar skrevs = – . Elva tolfedelar blir S = = – .